

Denis Bećirović: *Informbiro i sjeveroistočna Bosna. Odjeci i posljedice sukoba KPJ – Informbiro (1948-1953)*, Tuzla, 2005, 249 str.

Knjiga *Informbiro i sjeveroistočna Bosna. Odjeci i posljedice sukoba KPJ – Informbiro (1948-1953)*, predstavlja magistarski rad tuzlanskog historičara Denisa Bećirovića. U Uvodu svoje studije autor naglašava da je sukob Staljin – Tito imao velikih posljedica na cjelokupno stanje u postratnoj Jugoslaviji, ali i reperkusije na odnose između zemalja komunističkog lagerskog profiliranog u periodu poslijeratne blokovske podjele svijeta. Njen značaj je u tome što su detaljno istraženi odjeci i posljedice sukoba s Informbiroom na jednom malom geografskom prostoru kojega autor definiira kao sjeveroistočna Bosna, a što u je tadašnjem administrativnom ustroju Bosne i Hercegovine činilo prostor Tuzlanske oblasti.

Autor je temu predstavio u dva osnovna koncentrična kruga: općem i regionalnom. U prvom je dao opći prikaz stanja u odnosima Jugoslavije i Informbioa, dok je u drugom pristupio istraživanju jedne uže regionalne cjeline, tako da se čitanjem ovog rada uočava pristup makroregiji, ali i mikroregiji. Posebnost istraživanja ovog područja je u tome što je tuzlanski region imao najveći broj simpatizera Informbioa u Bosni i Hercegovini, ali i zbog dobro očuvane i pristupačne arhivske građe za jednu ovakvu studiju.

Prvi dio studije predstavlja opći prikaz sukoba KPJ sa Informbiroom (*Glavna obilježja sukoba između KPJ i Informbioa*, str. 15-34). U njemu su analizirane okolnosti u kojima se našlo postratno jugoslavensko društvo suočeno sa nizom problema (ratna razaranja i sporosti u obnovi zemlje), ali i naglašeno postojanje izvjesnog političkog pluralizma. Naravno, ovo nisu bile jedine karakteristike tog perioda, ali su sa stanovišta zadate teme bile veoma značajne kako bi se objektivno sagledala situacija u kojoj se našla Jugoslavija za vrijeme sukoba sa Informbiroom. Prve poslijeratne godine u Jugoslaviji su obilježene nastojanjima da se oporavi privreda zemlje što je bilo postavljeno kao glavni cilj prvog Petogodišnjeg plana (1947-1951). Autor je uočio i izvjesna odstupanja od ovog plana koja su posljedica sukoba 1948. godine. Sukob je, prema autorovom tumačenju, kulminacija ranijih “tihih” nesporazuma kada je KPJ odstupila od principa koje je Informbiroom nametao lider socijalističkog lagerskog, J.V. Staljin, odnosno Sovjetski Savez. Ovaj sukob se u historiografiji različito imenovao, ali je u osnovi sukoba bila želja lidera Sovjetskog Saveza, Josifa Staljina, da pre-

ko Komunističke internacionale (Kominterna) ostalim članicama saveza nameće neprikosnovenu i bespogovornu dominaciju Sovjetskog Saveza. Poslijeratni događaji ukazuju na distanciranje jugoslavenske politike od politike profilirane u Kominterni, a naročito se oprečno gledalo na Staljinovu želju da se slijedi pravolinijski razvoj socijalizma kojim se slijepo slijedi sovjetski model. U pozadini problema je zapravo želja KPJ da se ne ugrožava pravo Jugoslavije na vlastiti put razvoja. Do otvorenog raskida dolazi zbog nezadovoljstva Staljina politikom koja je u Jugoslaviji “stvarala težnje za autonomnim unutrašnjim razvojem i samostalnošću u međunarodnim odnosima”. Informbiro je konačno, na sjednici od 28. juna 1948. godine donio Rezoluciju o stanju u KPJ gdje se politika KPJ karakterizira kao suprotna marksističko-lenjinističkim tradicijama kao i idejama Komunističke internacionale. Koliko je bio oštar pristup ovom problemu najbolje svjedoči poziv na prevrat i smjenu partijskog rukovodstva na što je CK KPJ također oštro reagirao ukazujući na nekonzistentnost sovjetske politike kao i na odstupanja od ideja na kojima je bila zasnovana Kominterna. Slijed razmjene oštih verbalnih kritika nastavila je ekonomska blokada Jugoslavije od strane svih zemalja članica Kominterne. Da je stanje bilo krajnje kritično potvrđuju i intenzivne pripreme Jugoslavije za odbranu od eventualne sovjetske invazije. Važno je napomenuti da je Bećirović objektivno pristupio prikazivanju ovog sukoba jer dozvoljava da relevantna literatura koja je do sada objavljena predstavi problem onakvim kakav je zapravo i bio. Tu se ogleda i uspjeh kvalitetnog autorskog rada kojim nije “favorizirana” nijedna od zainteresiranih strana. Distanciranjem od Informbiroa, pa time i od sovjetske politike, Jugoslavija je “okrenula lice” prema zemljama zapada kao i zemljama nastalim iz tada aktuelnog procesa dekolonizacije u kojem se se uočavali obrisi budućeg pokreta nesvrstanih. Odlaskom Staljina sa povijesne pozornice (umro 5. marta 1953. godine) stanje napetosti na relaciji Sovjetski Savez – Jugoslavija je popuštalo i već do 1955/56. godine obnovljeni su diplomatski odnosi između ovih zemalja. U metodološkom pogledu, autor je uspio da na jedan efikasan način zaokruži zadatu temu i da je uklopi u vremenski okvir kojeg istražuje, a da pri tom postupku ne ostane nedorečen. Naprotiv, uspješno je prikazao procese od nastajanja do njihova kraja i predstavio ih u njihovoj cjelokupnosti.

U drugom dijelu, koji je svojim obimom znatno opširniji i detaljniji (*Promjene društveno-ekonomskog sistema u sjeveroistočnoj Bosni*, str. 37-163), Denis Bećirović prikazuje refleksije sukoba na područje jedne regije koja je po mnogo čemu specifična. To je, prije svega, geografski položaj, ali i složena demografska slika najmnogoljudnijeg područja koje je vjerski i nacionalno jako heterogeno. Prvi prizori ovog područja oslikani su promjenama u administrativno-upravnom sistemu koji je uveden kako bi se omogućilo kvalitetno provođenje ekonomske politike. U takvim promjenama, Tuzla je dobila mjesto regionalnog centra kojem gravitiraju ostala manja mje-

sta ovog područja Bosne i Hercegovine. Druga slika predstavlja jako loše ekonomske posljedice sukoba Staljin – Tito koje su se odrazile na ekonomsko stanje u regiji što je nagnalo rukovodeće organe vlasti da poduzmu odgovarajuće mjere kako bi se štetne posljedice umanjile, ako ih već nije bilo moguće potpuno likvidirati. Prvi pokušaji ublažavanja posljedica bila je politika štednje kako bi se reducirali izdaci. Probleme nastale ekonomskom krizom najviše je pogoršao kurs planskog forsiranja industrije u odnosu na druge privredne grane kao i kolektivizacija, koja je dovela do otvorenog neprijateljstva kod seljaštva. U želji da se Informbirou predstavi kao zemlja koja ne odstupa od ideja socijalizma, država je donijela niz odluka o ubrzanju kolektivizacije, što je pogoršalo privredno stanje na selu, kada se poljoprivredna proizvodnja ustvari svodila na naturalnu seljačku privredu što je u suštini bio korak nazad koji je pojačao nezadovoljstvo seljaka. Nakon što su uočene greške politike formiranja masovnih zadruga, tokom 1952. i 1953. godine dolazi do napuštanja daljeg osnivanja zadruga i smanjenja zadružne imovine. O neefikasnosti politike zadruživanja najbolje svjedoče arhivski podaci koje autor donosi, a koji ukazuju na veliki broj molbi za istupanje iz zadruga kao i činjenice o neobnavljanju ugovora o zadruživanju. Svi ovi problemi su u konačnici rezultirali nepovjerenjem prema organima vlasti što u okviru elaboriranja glavne teme rada pokazuje kako su nezadovoljnici vrlo lahko mogli zauzeti pozicije protivne KPJ, što je značilo svrstavanje na stranu Informbiroa. Problemi izazvani ovakvom politikom na selu imali su i svoje negativne posljedice na grad. To se prije svega odrazilo u pogledu nedostatka hrane i neorganiziranostima u snabdijevanju. Ovaj period prati i opadanje radnog elana kod radnika na što su vlasti reagirale formiranjem povjerenstava čije je osnovno zaduženje bilo praćenje provođenja partijskih odluka. Autor je u okviru analize stanja na terenu, preko brojnih autentičnih dokumenta, rekonstruirao promjene koje su nastale tokom sukoba KPJ – Informbiro i uočio značajne razlike u politici Partije naročito sa početkom izgradnje samoupravnog društva (početkom 1950. godine) što je, kako zaključuje Bećirović, *nužno iniciralo i promjene unutar same Partije* (str. 57). U želji da ojača svoju infrastrukturu, Partija je otvorila vrata omasovljenju, tako da je bila otvorena za sve one koji su prihvatili njen novi politički kurs. Iako je Partija na ovom području bilježila značajan rast broja članova, politika “otvorenih vrata” imala je i svoje negativne posljedice koje su se ogledale u prilivu novih članova raznih, dotad rijetko sretanih moralnih karakteristika, što je rezultiralo pojavama *opijanja, lumpovanja, kockanja, prostitucije kao i tuče među članovima Partije uslijed čega je bilo i smrtnih slučajeva* (str. 60), a to se sve negativno odrazilo na imidž Partije. Želeći da predstavi cjelokupnu sliku stanja u društvu, autor je obradio sve značajne faktore prilikom predstavljanja Partije pri čemu je obradio i statističke pokazatelje o broju članova kao i o njihovoj nacionalnoj, spolnoj, socijalnoj te starosnoj strukturi ukazujući na nezadovoljstvo partijskog rukovodstva

zbog malog broja radnika u Partiji (svega 1/3 ukupnog članstva) kao i zbog sporosti u emancipaciji žena i njihovom udjelu u partijskom članstvu (15,3%).

U detaljnom prikazivanju stanja društva u navedenom periodu (1948-1953), Bećirović je na osnovama vjerodostojne arhivske građe analizirao prosvjetno-kulturnu politiku, aktivnosti na širenju pismenosti, afirmaciji i emancipaciji žena, pri čemu nije zaboravio da naglasi glavne pregoace tog posla među kojima se ističu omladinske sekcije, AFŽ, kao i djelatnost biblioteka, čitaonica i narodnih univerziteta.

Izbijanje sukoba na liniji KPJ – Informbiro rezultiralo je podjelom u društvu po ovom pitanju gdje se kristaliziraju dvije strane: KPJ-ovska i informbiroovska, ali značajni pokazatelji govore i o velikom broju onih kolebljivih. Nezadovoljstvo ekonomskom situacijom i politikom KPJ rezultiralo je povećanjem broja pristalica Informbiroa (također, još se koristi i kratica IB pa se pristalice nazivaju *ibeovcima*). Tako je ovaj, isprva međunarodni, kasnije postao ozbiljan unutrašnjopolitički problem sa kojim se moralo suočiti. Iako su radili ilegalno, ibeovci su imali podršku i među članstvom Partije. Partija je reagirala mjerama isključenja svih osumnjičenih za simpatiziranje IB-a. U periodu od 1948. do 1953. godine 11,68% ukupnog broja članova isključeno je zbog IB-a. Na području sjeveroistočne Bosne, što je i uži predmet autorova interesovanja, prvi simpatizeri IB-a javit će se početkom 1949. godine. Sovjetska obavještajna služba je vrbovala simpatizere IB-a, a glavnu ulogu u obračunu sa njima na sebe je preuzela jugoslavenska Uprava državne bezbjednosti (UDB). Broj pristalica IB-a na ovom području je rastao u prve tri godine, a tendencija opadanja njihovog broja bilježi se u 1952. i 1953. godini. U socijalnom pogledu, najveći broj ibeovaca bio je iz reda radnika i službenika. U evidentnoj borbi korištena su razna sredstva za stvaranje psihoze rata, a posebnu ulogu odigrale su poruke pisane na zidovima, podjela letaka kao i emitiranje programa Radio Moskve i Budimpešte. Glavni cilj propagande protiv KPJ je bio da se ukaže na skretanje Jugoslavije sa puta koji vodi u socijalizam. Autor ukazuje na saradnju ibeovaca i četnika (bez obzira na ogromne ideološke razlike) zbog postojanja neprijatelja koji im je bio zajednički, a to je bila KPJ (uz napomenu da je na VI kongresu donesena odluka o preimenovanju u Savez komunističara Jugoslavije – SKJ). Svi ovi sukobi imali su i svoje dublje posljedice, a to je zategnutost međunacionalnih odnosa kao i pooštavanje mjera protiv religijskih zajednica i širenje ateističke propagande čiji je krajnji cilj bio “da se raščisti sa religijom”.

Uvidjevši da se stanje na terenu pogoršalo, Partija je odlučila da krene oštrije u obračun sa ibeovcima koji su za ovu priliku etiketirani kao *neprijatelji Partije, naroda i izgradnje socijalizma* (str.139). Tako je svim partijskim organima naloženo da više pažnje poklanjaju kontroli “neprijatelja” i “neprijateljskih elemenata” i njihovog djelovanja. Partija je koristila masovne organizacije kako bi intenzivirala kontakte sa stanovništvom, ali je ipak glavno sredstvo borbe protiv informbiroovaca bila repre-

sija, gdje je glavni dio posla obavljala UDB-a. Uz primjenu represivnih mjera, javile su se i zloupotrebe sile, bespotrebna kažnjavanja kao i hapšenja i suđenja sa “klimavom” argumentacijom (montiranje procesa). Iako zvuči paradoksalno, u periodu sukoba Staljin – Tito, Partija se nije libila da protiv ibeovaca koristi staljinističke represivne metode mučenja i zlostavljanja a kao najzloglasnije mjesto za “prevaspitavanje” korišten je poznati Goli Otok – sinonim za mučenje i torturu. Moglo bi se zaključiti da je došlo do eskalacije represije nad svim protivnicima politike KPJ, a koliko su ove metode bile djelotvorne najbolje ilustruje izvještaj s kraja 1953. godine koji govori da UDB-a nije uspjela *ostvariti potpunu kontrolu kretanja po liniji IB-a* (str. 148).

U *Zaključnim razmatranjima* (str. 165-170) autor rekapitulira sve navedene postavke i zadatke, te navodi postignute ciljeve i rezultate rada koji su dosegnuti. Ujedno, tu su sagledane cjelokupne posljedice ovog sukoba koje su imale svojih odjeka na stanje u društvu. Knjiga nudi i skraćenu verziju zaključnih razmatranja na engleskom jeziku (str. 171-176). Poseban dio knjige čine *Prilozi* (str. 179-212), u kojima su objavljeni integralni tekstovi rezolucija i odluka o kojima se u studiji raspravlja, a koje čitaocima pružaju mogućnost da analizom izvornog teksta uđu u dubinu i suštinu samoga problema te da shvate njegovu kompleksnost.

Želeći da istaknemo značaj ove studije, navodimo nekoliko vrlo bitnih faktora koji studiji Denisa Bećirovića daju posebnu vrijednost i značaj. To su, prije svega, deficitarnost historiografije o jugoslavenskom periodu bosanskohercegovačke povijesti nakon Drugog svjetskog rata gdje je evidentna širina polja za naučno istraživanje, mogućnost sagledavanja raznih tema i njihove obrade, te kvalitetne kontekstualizacije datih tema u cjelokupnost društveno-ekonomskih odnosa. Upravo je to i značaj ove studije koja jedan period postratne jugoslavenske povijesti oslikava stanjem na razini jedne regije, čime postiže cilj kojemu stremlje moderna historiografija, a to je proučavanje mikro sredina. Drugi značajan faktor koji ovom radu daje posebnu vrijednost jeste dobra izvorna podloga na osnovu koje je rad i nastao, a to je prije svega korištenje do sada nekorištene i neobjavljene historijske građe prvog reda, prije svega iz Arhiva Tuzlanskog kantona, kao i relevantne literature. Čitanje ovog djela neupitno predstavlja Bećirovića kao historičara koji je ovu temu kvalitetno pozicionirao, iscrpno obradio kroz izvore i literaturu, objektivno ocijenio ne dozvolivši sebi da odstupi od stavova koje mu sugeriraju izvori, ali također, nije sebi dozvolio da nekritički koristi izvore. Upravo je to najbolja preporuka potencijalnim čitateljima za upoznavanje sa jednim vremenom, jednom značajnom pojavom naše moderne povijesti i njenim refleksijama na jednom dijelu Bosne i Hercegovine.

Amir Duranović